

İfırmi İfedinci SöZ

İçtihad Risalesi

(Beş-altı sene mukaddem, Arabî bir risalede, içtihada dair yazdığım bir mesele, iki kardeşimin arzularıyla, o meseleye dair haddinden tecavüz edenin haddini bildirmek için şu söz, o mesele-i içtihadiyeye dair yazıldı.)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
وَلَوْ رَدُّوْهُ اِلَى الرَّسُوْلِ وَاِلَى اَوْلِیِ الْاَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِیْنَ یَسْتَنْبِطُوْنَهُ مِنْهُمْ¹

[Altı Mâni]

İçtihad kapısı açıktır. Fakat şu zamanda oraya girmeye “Altı Mâni” vardır.

Birincisi

Nasıl ki kışta, fırtınaların şiddetli olduğu bir vakitte, dar delikler dahi seddedilir; yeni kapıları açmak, hiçbir cihetle kâr-ı akıl değil.. Hem nasıl ki büyük bir selin hücumunda, tamir için duvarlarda delikler açmak gark olmaya vesiledir.. Öyle de; şu münkerat zamanında ve âdât-ı ecâribin istilâsı anında ve bid’aların kesreti vaktinde ve dalâletin tahrîbatı hengâmında, içtihad namıyla, kasr-ı İslâmiyet’ten yeni kapılar açıp, duvarlarından muharriplerin girmesine vesile olacak delikler açmak, İslâmiyet’e cinâyettir.

¹ “Hâlbuki onlar bu haberi Peygambere ve aralarındaki yetkili zatlara arz etselerdi elbette işin iç yüzünü araştırıp ortaya çıkarırlar, onun mahiyetini, haberin neye delâlet ettiğini bilirlerdi.” (Nisâ sûresi, 4/83)

İkincisi

Dinin zarûriyâtı ki, içtihad onlara giremez. Çünkü; kat'î ve muayyendirler. Hem o zarûriyât, kut ve gıda hükmündedirler. Şu zamanda terke uğruyorlar ve tezelzülde dirler ve bütün himmet ve gayreti, onların ikamesine ve ihyasına sarf etmek lâzım gelirken, İslâmiyet'in nazariyât kısmında ve selefın içtihadat-ı sâfiyane ve hâlisanesiyle, bütün zamanların hâcâtına dar gelmeyen efkârları olduğu hâlde, onları bırakıp heveskârâne yeni içtihadlar yapmak, bid'akârâne bir hıyanettir.

Üçüncüsü

Nasıl ki çarşıda, mevsimlere göre birer metâ mergub oluyor vakit be-vakit birer mal revaç buluyor. Öyle de, âlem meşherinde, içtimaiyat-ı insâniye ve medeniyet-i beşeriye çarşısında, her asırda birer metâ mergub olup revaç buluyor. Sûk'unda, yâni çarşısında teşhir ediliyor, rağbetler ona celboluyor, nazarlar ona teveccüh ediyor, fikirler ona müncezib oluyor. Meselâ, şu zamanda siyaset metâi ve hayat-ı dünyeviye nin te'mini ve felsefenin revaçları gibi... Ve selef-i sâlihîn asrında ve o zaman çarşısında en mergub metâ, Hâlık-ı semâvat ve arzın marziyatlarını ve bizden arzularını, kelâmından istinbat etmek ve nur-u nübüvvet ve Kur'ân ile, kapatılmayacak derecede açılan âhiret âlemindeki saadet-i ebediyeyi kazandırmak vesâilini elde etmek idi.

İşte o zamanda zihinler, kalbler, ruhlar, bütün kuvvetleriyle, yerler ve gökler Rabbinin marziyatını anlamaya müteveccih olduğundan, içtimaiyat-ı beşeriyenin sohbetleri, muhavereleri, vukuatları, ahvâlleri ona bakıyordu. Ona göre cereyan ettiğinden her kimin güzelce bir istidadı bulursa, onun kalbi ve fitratı, şuursuz olarak her şeyden bir ders-i mârifet alır. O zamanda cereyan eden ahvâl ve vukuat ve muhâverattan taallüm ediyordu. Güya her bir şey, ona bir muallim hükmüne geçip, onun fitrat ve istidadına, içtihadı bir istidad-ı ihzarî telkin ediyordu. Hattâ o derece şu fitrî ders tenvir ediyordu ki, yakın idi ki, kesbsiz içtihadı kabiliyeti ola, ateşsiz nurlana... İşte şu tarzda fitrî bir ders alan bir müstaid, içtihadı çalışmaya başladığı vakit, kibrit hükmüne geçen istidadı, nûrun alâ nûr sırrına mazhar olur; çabuk ve az zamanda müçtehid olurdu.

Amma şu zamanda, medeniyet-i Avrupa'nın tahakkümüyle, felsefe-i tabiiyenin tasallutuyla, şerait-i hayat-ı dünyeviye nin ağırlaşmasıyla, efkâr ve kulûb dağılmış, himmet ve inâyet inkısam etmiştir. Zihinler mânevîyata karşı

yabanîleşmiştir. İşte bunun içindir ki, şu zamanda birisi, dört yaşında Kur'ân'ı hıfzedip, âlimlerle mübahase eden Süfyan İbni Uyeyne olan bir müctehidin zekâsında bulunsa, Süfyan'ın içtihadı kazandığı zamana nisbeten, on defa daha fazla zamana muhtaçtır. Süfyan, on senede içtihadı tahsil etmiş ise, şu adam yüz seneye muhtaçtır ki tahsil edebilsin. Çünkü; Süfyan'ın ibtidâ-yı tahsil-i fitrîsi, sinn-i temyiz zamanından başlar. Yavaş yavaş istidadı müheyya olur, nurlanır, her şeyden ders alır, kibrit hükmüne geçer. Amma onun nazîri, şu zamanda –çünkü– zihni felsefede boğulmuş, akli siyasete dalmış, kalbi hayat-ı dünyeviyede sersem olmuş, istidadı içtihadından uzaklaşmış... Elbette fünün-u hâzırada tevağğülü derecesinde, istidadı, içtihad-ı şer'î kabiliyetinden uzaklaşmış ve ulûm-u arziyede tefennünü derecesinde içtihadın kabûlünden geri kalmıştır. Onun için: “Ben de onun gibi zekiyim, niçin ona yetişemiyorum?” diyemez ve demeye hakkı yoktur ve yetişemez.

Dördüncüsü

Nasıl ki bir cisimde, neşv ü nema için tevessü meylî bulunur. O meyl-i tevessü ise, –çünkü dâhıldendir– vücûd ve cisim için bir tekemmüldür. Fakat, eğer hariçte tevsi' için bir meyl ise; o vücûdun cildini yırtmaktır, tahrip etmektir; tevsi' değildir. Öyle de, İslâmiyet'in dairesine selef-i sâlihîn gibi takvâ-yı kâmile kapısıyla ve zarûriyât-ı dîniyenin imtisâli tarikiyle dahil olanlarda meylü't-tevessü' ve irâde-i içtihad bulunsa, o, kemâldir ve tekemmüldür. Yoksa zarûriyâtı terk eden ve hayat-ı dünyeviyeyi hayat-ı uhreviyeye tercih eden ve felsefe-i maddiye ile âlûde olanlardan olan o meylü't-tevsi' ve irâde-i içtihad, vücûd-u İslâmiye'yi tahrip ve boynundaki şer'î zincirini çıkarmaya vesiledir.

Beşincisi

Üç nokta-yı nazar, şu zamanın içtihadatını arziye yapar, semâvilikten çıkarıyor. Hâlbuki, şeriat semâviyedir ve içtihadat-ı şer'îye dahi, onun ahkâm-ı mestûresini izhar ettiğinden semâviyedirler.

Birincisi: Bir hükmün hikmeti ayrıdır, illeti ayrıdır. Hikmet ve maslahat ise, tercihe sebeptir; îcaba, îcada medar değildir. İlet ise, vücûduna medardır. Meselâ: Seferde namaz kasredilir, iki rek'at kılınır. Şu ruhsat-ı şer'iyenin illeti seferdir, hikmeti ise, meşakkattir. Sefer bulunsa, meşakkat hiç olmasa da namaz kasredilir. Çünkü illet var. Fakat sefer bulunmasa, yüz meşakkat bulunsa, namazın kasredilmesine illet olamaz. İşte şu hakikatin aksine olarak,

şu zamanın nazarı ise, maslahat ve hikmeti, illet yerine ikame edip ona göre hükmediyor. Elbette böyle içtihadat arziyedir, semâvî değildir.

İkincisi: Şu zamanın nazarı, evvelen ve bizzat saadet-i dünyeviyeye bakıyor ve ahkâmları, ona tevcih ediyor. Hâlbuki; şeriatın nazarı ise, evvelen ve bizzat saadet-i uhreviye bakar. İkinci derecede –âhirete vesile olmak dolaşısıyla– dünyanın saadetine nazar eder. Demek şu zamanın nazarı, ruh-u şeriatıtan yabanîdir. Öyle ise, şeriat namına içtihad edemez.

Üçüncüsü: ¹ **إِنَّ الضَّرُورَاتِ تُبَيِّحُ الْمَحْظُورَاتِ** kaidesi, yâni: “Zarûret, haramı helâl derecesine getirir.” İşte şu kaide ise, küllî değil. Zarûret eğer haram yoluyla olmamış ise, haramı helâl etmeye sebebiyet verir. Yoksa sû-i ihtiyarıyla, gayr-i meşrû sebeplerle zarûret olmuş ise; haramı helâl edemez, ruhsatlı ahkâmlara medar olamaz, özür teşkil edemez. Meselâ; bir adam sû-i ihtiyarıyla, haram bir tarzda kendini sarhoş etse; tasarrufatı, ulemâ-yı şeriatça aleyhinde câridir, mâzur sayılmaz. Tatlik etse, talâkı vâki olur. Bir cinâyet etse, ceza görür. Fakat sû-i ihtiyarıyla olmazsa, talâk vâki olmaz, ceza da görmez. Hem meselâ; bir içki müptelâsı, zarûret derecesinde müptelâ olsa da, diyemez ki: “Zarûrettir, bana helâldir.”

İşte şu zamanda zarûret derecesine geçen ve insanları müptelâ eden bir beliyeye-i âme suretine giren çok umûrlar vardır ki; sû-i ihtiyardan, gayr-i meşrû meyillerden ve haram muâmelelerden tevellüd ettiklerinden; ruhsatlı ahkâmlara medar olup, haramı helâl etmeye medar olamazlar. Hâlbuki şu zamanın ehl-i içtihadı, o zarûratı ahkâm-ı şer’iye medar yaptıklarından, içtihadları arziyedir, hevesîdir, felsefidir, semâvî olamaz, şer’î değil. Hâlbuki; semâvât ve arzın Hâlık’ının ahkâm-ı ilâhiyesinde tasarruf ve ibâdının ibâdâtına müdahale, o Hâlık’ın izn-i mânevîsi olmazsa; o tasarruf o müdahale merduttur.

Meselâ; bazı gafiller, hutbe gibi bazı şeâir-i İslâmiye’yi, Arabîden çıkarıp her milletin lisanıyla söylemeyi, iki sebep için istihsan ediyorlar.

Birincisi: “Tâ, siyaset-i hâzıra avâm-ı müslimîne de o suretle tefhim edilsin.” Hâlbuki siyaset-i hâzıra, o kadar çok yalan ve hile ve şeytanet içine girmiş ki, vesvese-i şeyatın hükmüne geçmiştir. Hâlbuki minber, vahy-i ilâhînin tebliğ makamı olduğundan, o vesvese-i siyasiyenin hakkı yoktur ki o makam-ı âliye çıkabilsin.

¹ eş-Şâtîbî, *el-Muvafakât* 4/145; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* 4/348; Aliyyülkârî, *el-Masnû'* s.121; el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 2/35.

İkinci sebep: “Hutbe, bazı süver-i Kur’âniye’nin nasihatları anlaşılacak içindir.” Evet, eğer millet-i İslâm, İslâmiyet’in zarûriyâtı ve müsellemtâtı ve mâlûm olan ahkâmını, ekseriyet itibarıyla imtisâl edip yerine getirseydi, o vakit nazariyât-ı şer’iye ve mesâil-i dakika ve nasâyih-i hafiyeyi anlamak için, bildiği lisan ile hutbe okunması ve süver-i Kur’âniye’nin –eğer mümkün olsaydı– tercümesi¹(Hâşiye) belki müstahsen olurdu. Fakat namaz, zekât, orucun vücubu ve katl, zinâ ve şarabın haramiyeti gibi mâlûm olan ahkâm-ı kat’iye-i İslâmiye mühmel kalıyor. Avâm-ı nas, onların vücubunu ve haramiyetini ders almaya muhtaç değiller. Belki teşvik ve ihtar ile o ahkâm-ı kudsiyeyi hatırlatıp, İslâmiyet damarını ve îmân hissini tahrik etmekle imtisâllerine teşvik ve tezkiye ve ihtara muhtaçtırlar. Hâlbuki bir âmî ne kadar câhil dahi olsa, Kur’ân’dan ve hutbe-i Arabiye’den şu meal-i icmâliyyeyi anlar ki: “Herkese ve bana mâlûm olan îmânın rûkûnlerini ve İslâmiyet’in umdelerini hatib ve hâfız ihtar ediyor ve ders veriyor, okuyor.” der, kalbinde onlara karşı bir iştihak hâsil olur.

Acaba, kâinatta hangi tâbirat var ki, Arş-ı Âzam’dan gelen Kur’ân-ı Hakîm’in i’câzkârâne, müfehhimâne ihtarlarına, tezkirlerine, teşviklerine mukabil gelebilsin!

Altıncısı

Selef-i sâlihînin müçtehidîn-i izâmı, asr-ı nur ve asr-ı hakikat olan asr-ı sahabeye yakın olduklarından, safi bir nur alıp, hâlis bir içtihad edebilirler. Şu zamanın ehl-i içtihadı ise, o kadar perdeler arkasında ve uzak bir mesâfede hakikat kitabına bakar ki, en vâzih bir harfini de zor ile görebilirler.

Eğer desen: “Sahabeler de insandırlar, hatâdan, hilâftan hâlî olmazlar. Hâlbuki içtihadatın ve ahkâm-ı şeriatın medarı, sahabelerin adâleti ve sıdkıdır ki, hattâ ümmet “Sahabeler umumen âdildirler, doğru söylerler.”² diye ittifak etmişler.”

Eğer cevap: Evet, sahabeler ekseriyet-i mutlaka itibarıyla hakka aşık, sıdka müştâk, adâlete hahişgerdirler. Çünkü; yalanın ve kizbin çirkinliği, bütün çirkinliğiyle ve sıdkın ve doğruluğun güzelliği, bütün güzelliğiyle o asırda öyle bir tarzda gösterilmiş ki, ortalarındaki mesâfe, arşdan ferşe kadar açılmış. Efel-i

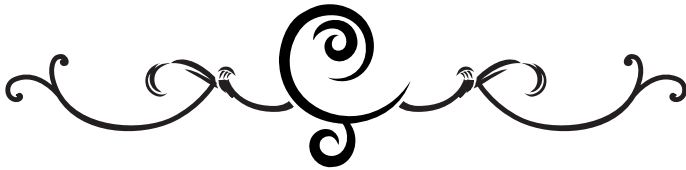
¹(Hâşiye) İ’câza dair olan Yirmi Beşinci Söz, Kur’ân’ın hakikî tercümesi mümkün olmadığını göstermiştir.

² İbni Hibbân, *es-Sahih* 10/477; İbni Abdilberr, *et-Temhid* 22/47; es-Suyûtî, *et-Tedribu’r-râvi* 1/207, 318, 2/214-215.

sâfilindeki Müseylime-i Kezzâb'ın derekesinden âlâ-yı illiyyînde olan Hazreti Peygamber'in (*aleyhissalâtü vesselâm*) derece-i sıdkı kadar bir ayrılık görülmüştür. Evet, Müseylime'yi esfel-i sâfilîne düşüren kizb olduğu gibi, Muhammedü'l-Emîn'i (*aleyhissalâtü vesselâm*) âlâ-yı illiyyîne çıkararak sıdktır ve doğrudur.

İşte, hissiyat-ı ulviyeyi taşıyan ve mehâsin-i ahlâkiyeye perestiş eden ve Şems-i Nübüvvet'in ziya-yı sohbetiyle nurlanan sahabeler, o derece çirkin ve sukuta sebep ve Müseylime'nin maskara-âlûd müzahrafat dükkânındaki kizbe, ihtiyarıyla ellerini uzatmamak ve küfürden çekindikleri gibi küfrün arkadaşı olan kizpten çekinmeleri ve o derece güzel ve medar-ı fahr ve mübahat ve mi'râc-ı suud ve terakki ve Fahr-i Risâlet'in hazine-i âliyesinde en revaçlı bulunan ve şa'şaa-yı cemâliyle içtimaat-ı insâniyeyi nurlandıran sıdka ve doğruluğa ve hakka –ve bilhassa ahkâm-ı şer'îye rivayetinde ve tebliğinde– elbette ellerinden geldiği kadar talip ve muvâfık ve âşık olmaları kat'îdir, zarûrîdir, şüphesizdir.

Hâlbuki şu zamanda, kizb ve sıdkın ortasındaki mesâfe o kadar kısalmış ki, âdeta omuz omuza vermişler. Sıdktan yalana (geçmek) pek kolay gidiliyor. Hattâ siyaset propagandası vasıtasıyla yalancılık, doğruluğa tercih ediliyor. İşte, en çirkin şey, en güzel şeylerle beraber bir dükkânda, bir fiatla satılsa; elbette pek âlî olan ve hakikat cevherine giden sıdk ve hak pırlantası o dükkânının mârifetine ve sözüne itimad edip, körü körüne alınmaz.

Hâtîme

Asırlara göre şeriatler değişir. Belki bir asırda, kavimlere göre ayrı ayrı şeriatler, peygamberler gelebilir ve gelmiştir. Hâtemü'l-enbiyâ'dan sonra şeriat-ı kübrâsı, her asırda, her kavme kâfi geldiğinden, muhtelif şeriatlere ihtiyaç kalmamıştır. Fakat teferruatta, bir derece ayrı ayrı mezheplere ihtiyaç kalmıştır. Evet, Nasıl ki mevsimlerin değişmesiyle elbiseler değişir, mizaçlara göre ilâçlar tebeddül eder; öyle de, asırlara göre şeriatler değişir, milletlerin istidadına göre ahkâm tahavvül eder. Çünkü; ahkâm-ı şer'iyenin teferruat kısmı, ahvâl-i beşeriyeye bakar; Ona göre gelir, ilâç olur. Enbiyâ-yı salife zamanında, tabakat-ı beşeriye birbirinden çok uzak ve seciyeleri hem bir derece kaba, hem şiddetli ve efkârca ibtidâî ve bedeviyete yakın olduğundan, o zamandaki şeriatler, onların hâline muvâfık bir tarzda ayrı ayrı gelmiştir. Hattâ bir kıtada, bir asırda ayrı ayrı peygamberler ve şeriatler bulunmuş.

Sonra, Âhîrzaman Peygamberi'nin gelmesiyle, insanlar güya ibtidâî derecesinden, idadiye derecesine terakki ettiğinden, çok inkilâbat ve ihtilâat ile akvam-ı beşeriye bir tek ders alacak, bir tek muallimi dinleyecek, bir tek şeriatle amel edecek vaziyete geldiğinden, ayrı ayrı şeriata ihtiyaç kalmamıştır, ayrı ayrı muallime de lüzum görülmemiştir. Fakat tamamen bir seviyeye gelmediğinden ve bir tarz-ı hayat-ı içtimaiyede gitmediğinden, mezhepler taaddüt etmiştir. Eğer beşerin ekseriyet-i mutlakası bir mekteb-i âlînin talebesi gibi, bir tarz-ı hayat-ı içtimaiyeyi giyse, bir seviyeye girse, o vakit mezhepler tevhid edilebilir. Fakat bu hâl-i âlem, o hâle müsaade etmediği gibi, mezahib de bir olmaz.

Eğer desen: Hak bir olur; nasıl böyle dört ve on iki mezhebin muhtelif ahkâmları hak olabilir?

Elcevap: Bir su, beş muhtelif mizaçlı hastalara göre nasıl beş hüküm alır.. şöyle ki: Birisine, hastalığının mizacına göre su, ilâçtır; tibben vaciptir. Diğer birisine hastalığı için zehir gibi muzırdır; tibben ona haramdır. Diğer birisine az zarar verir; tibben ona mekruhtur. Diğer birisine, zararsız menfaat verir; tibben ona sünnettir. Diğer birisine ne zarardır, ne menfaattir, âfiyetle içsin; tibben ona mübahtır. İşte hak burada taaddüt etti. Beşi de haktır. Sen diyebilir misin ki: "Su yalnız ilâçtır, yalnız vaciptir, başka hükmü yoktur."

İşte bunun gibi, ahkâm-ı ilâhiye –mezheplere, hikmet-i ilâhiyenin sevk-iye ittiba edenlere göre– değişir; hem hak olarak değişir ve her birisi de hak olur, maslahat olur. Meselâ, hikmet-i ilâhiyenin tensibiyle İmam Şâfiî'ye ittiba eden, ekseriyet itibarıyla Hanefilere nisbeten köylülüğe ve bedevîliğe daha yakın olup, cemaati bir tek vücûd hükmüne getiren hayat-ı içtimaiye de nâkıs olduğundan, her biri bizzât dergâh-ı Kadıyü'l-Hâcat'ta kendi derdini söylemek ve hususî matlubunu istemek için, imam arkasında fâtihayı birer birer okuyorlar. Hem ayn-ı hak ve mahz-ı hikmettir. İmam Âzam'a ittiba edenler, ekseriyet-i mutlaka itibarıyla, İslâmî hükûmetlerin ekserisi, o mezhebi iltizam etmesiyle, medeniyete, şehirliliğe daha yakın ve hayat-ı içtimaiyeye müstaid olduğundan; bir cemaat, bir şahıs hükmüne girip, bir tek adam umum namına söyler. Umum, kalben onu tasdik ve rabt-ı kalb edip, onun sözü umumun sözü hükmüne geçtiğinden, Hanefî Mezhebi'ne göre imam arkasında fâtiha okunmaz. Okunmaması ayn-ı hak ve mahz-ı hikmettir.

Hem meselâ, madem şeriat, tabiatın tecavüzatına sed çekmekle onu tadil edip nefis-i emmâreyi terbiye eder. Elbette ekser etbâ, köylü ve nim-bedevî ve amelelikle meşgul olan Şâfiî Mezhebi'ne göre: “Kadına temas ile abdest bozulur; az bir necaset zarar verir.” Ekseriyet itibarıyla hayat-ı içtimaiyeye giren, nim-medenî şeklini alan insanlar, ittiba ettikleri Mezheb-i Hanefî'ye göre: “Mess-i nisvan abdesti bozmaz; bir dirhem kadar necasete fetva var.”

İşte, bir amele ile bir efendiyi nazara alacağız. Amele, tarz-ı maişet itibarıyla ecnebi kadınlarla ihtilâta, temasa ve bir ocak yanında oturmaya ve mülevves şeylerin içine karışmaya müptelâ olduğundan; sanat ve maişet itibarıyla, tabiat ve nefis-i emmâresi meydanı boş bulup tecavüz edebilir. Onun için şeriat, onların hakkında, o tecavüzata sed çekmek için, “Abdest bozulur, temas etme! Namazını ibtal eder, bulaşma!” mânevî kulağında bir sada-yı semâvî çınlattırır. Amma o efendi, nâmuslu olmak şartıyla âdât-ı içtimaiyesi itibarıyla, ahlâk-ı umumiye namına, ecnebi kadınlara temasa müptelâ değil, mülevves şeylerle nefaset-i medeniye namına kendini o kadar bulaştırmaz. Onun için şeriat, Mezheb-i Hanefî namıyla ona şiddet ve azimet göstermemiş; ruhsat tarafını gösterip, hafifletmiştir. “Elin dokunmuş ise, abdestin bozulmaz. Hicab edip, kalabalık içinde su ile istinca etmemenin zararı yoktur. Bir dirhem kadar fetva vardır.” der, onu vesveseden kurtarır. İşte denizden iki katre sana misâl... Onlara kıyas et. Mizân-ı Şa'rânî mizânıyla, şeriat mizânlarını bu suretle müvazene edebilirsen et.

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ¹

اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى مَنْ تَمَثَّلَ فِيهِ أَنْوَارُ مَحَبَّتِكَ لِجَمَالِ صِفَاتِكَ وَأَسْمَائِكَ بِكُونِهِ
مِرَاةً جَامِعَةً لِتَجَلِّيَاتِ أَسْمَائِكَ الْحُسْنَى وَمَنْ تَمَرَّكَزَ فِيهِ شُعَاعَاتُ مَحَبَّتِكَ لِصُنْعَتِكَ
فِي مَصْنُوعَاتِكَ بِكُونِهِ أَكْمَلَ وَأَبْدَعَ مَصْنُوعَاتِكَ وَصَيَّرَ وَرَثَتَهُ أَنْمُودَجَ كِمَالَاتِ صُنْعَتِكَ
وَفَهَّرَ سُنَّتَهُ مَحَاسِنِ نَقُوشِكَ وَمَنْ تَظَاهَرَ فِيهِ لَطَائِفُ مَحَبَّتِكَ وَرَغَبَتِكَ لِإِسْتِحْسَانِ صُنْعَتِكَ
بِكُونِهِ أَعْلَى دَلَالِي مَحَاسِنِ صُنْعَتِكَ وَأَرْفَعَ الْمُسْتَحْسِنِينَ صَوْتًا فِي إِعْلَانِ حُسْنِ نَقُوشِكَ
وَأَبْدَعَهُمْ نَعْمًا لِكِمَالَاتِ صُنْعَتِكَ وَمَنْ تَجَمَّعَ فِيهِ أَقْسَامُ مَحَبَّتِكَ وَاسْتِحْسَانِكَ لِمَحَاسِنِ
أَخْلَاقِ مَخْلُوقَاتِكَ وَلَطَائِفِ الْأَوْصَافِ مَصْنُوعَاتِكَ بِكُونِهِ جَامِعًا لِمَحَاسِنِ الْأَخْلَاقِ كَافَةً
بِإِحْسَانِكَ وَلِلَطَائِفِ الْأَوْصَافِ قَاطِبَةً بِفَضْلِكَ وَمَنْ صَارَ مُصَدِّقًا وَمَقْنِيَّاسًا فَانْقًا لِجَمِيعِ
مَنْ ذَكَرْتَ فِي فُوقَانِكَ إِنَّكَ تُحِبُّهُمْ مِنَ الْمُحْسِنِينَ وَالصَّابِرِينَ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُتَّقِينَ
وَالتَّوَابِينَ وَالْأَوَّابِينَ وَجَمِيعِ الْأَوْصَافِ الَّذِينَ أَحَبَّبْتَهُمْ وَشَرَّفْتَهُمْ بِمَحَبَّتِكَ فِي فُوقَانِكَ
حَتَّى صَارَ إِمَامَ الْحَبِيبِينَ لَكَ وَسَيِّدَ الْمُحِبُّوبِينَ لَكَ وَرَبِّيسَ أَوْدَائِكَ وَعَلَى إِلَهٍ وَأَصْحَابِهِ
وَإِخْوَانِهِ أَجْمَعِينَ أَمِينَ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ²

¹ “Sübhansın yâ Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara sûresi, 2/32)

² Allah'ım! Esmâ-yı hüsnânın tecellilerine tam bir ayna olmasıyla sıfat ve isimlerinin güzelliklerine olan muhabbetinin nurları kendisinde temessül eden; masnuatının en mükemmeli, en harikası olmasıyla masnuatın içinde tecelli eden sanatına olan muhabbetinin şuaları kendisinde toplanan; nakışlarının güzelliklerinin fihristesi ve mükemmel sanatının numûnesi olan, sanatının mükemmelliğinin en harikası olması ve nakışlarının güzellliğini ilân ve istihsan etme de en gür sesli olmasıyla Senin yaratmış olduğun varlıklarda gösterdiğin güzelliklerinin dellalı olmasıyla Senin sanatına olan rağbet ve muhabbetinin incelikleri O'nda tezahür eden; Senin fazlınla bütün latif vasıflara sahip; ikramınla bütün güzel ahlâka malik olmakla senin istihsan ve muhabbetinin bütün neveleri O'nda toplanan; Kur'an'da zikrettiğin ve sevdiğin bütün ihsan sahibi, sabırlı, mümin, müttakî, tevbekar ve Sana yönelmiş kimselere; Kur'an'da sevdiğin ve Seni sevmekle şerefliendiğin bütün mahlukata üstün bir mihenk ve mihtyas olan, öyle ki, sevenlerin imamı, Sence mahub olanların efendisi ve dostlarının reisi olan zâta ve onun bütün âl ve ashâb ve ihvanına salât ve selâm eyle, âmîn... Ey merhametlilerin en merhametlisi!

Yirmi Yedinci Söz'ün Zeyli

Sahabeler hakkındadır.

Mevlânâ Câmî'nin dediği gibi derim:

يا رسول الله چه باشد چون سگِ اصحابِ كهف

داخل جنتِ شومِ دَرِ زمرةِ اصحابِ تو؟

او رَوَدُ دَرِ جَنَّتِ من دَرِ جهنمِ كى رَوَاسَت

او سگِ اصحابِ كهفِ من سگِ اصحابِ تو؟¹

بِسْمِهِ سُبْحَانَهُ² ، وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ³

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ⁴ ... الخ

Suâl ediyorunuz: Bazı rivayetlerde vardır ki: “Bid’aların revacı hengâmında ehl-i îmân ve takvâdan bir kısım sulehâ, sahabe derecesinde veya daha ziyade efdal olabilir” diye rivayetler vardır. Bu rivayetler sahih midir? Sahih ise, hakikatleri nedir?

Elcevap: Enbiyâdan sonra nev-i beşerin en efdali sahabe olduğu⁵, Ehl-i Sünnet ve Cemaatın icmâi bir hüccet-i katiadır ki, o rivayetlerin sahih kısmı, fazilet-i cüz’iye hakkındadır. Çünkü; cüz’î fazilette ve hususî bir kemâlde, mercuh râcihe tereccuh edebilir. Yoksa Sûre-i Feth’in âhirinde, sitayişkârâne

¹ Yâ Rasulallah! Ne olurdu, Ashâb-ı Kefh’in köpeği gibi ben de senin Ashâbının arasında cennete girseydim. Onun cennete, benim cehenneme gitmem revâ mı? O, Ashâb-ı Kefh’in köpeği ise ben de senin Ashâbının köpeğiyim.

² Her türlü noksan sıfatlardan uzak olan Allah’ın adıyla.

³ “Hiç bir şey yoktur ki, O’nu hamd ile beraber tesbih (tenzih) ediyor bulunmasın.” (İsrâ sûresi, 17/44)

⁴ “Muhammed Allah’ın resûlüdür. Onun beraberindeki müminler de kâfirlere karşı şiddetli olup kendi aralarında şefkatlidirler.” (Fethi sûresi, 48/29)

⁵ İbni Hibbân, *es-Sahih* 10/477; İbni Abdilberr, *et-Temhid* 22/47; es-Suyûtî, *et-Tedribu’r-râvi* 1/207, 318, 2/214-215.

tavsifat-ı rabbâniyeye mazhar ve Tevrat ve İncil ve Kur'ân'ın medh ü senâ-sına mazhar olan sahabelere, fazilet-i külliye nokta-yı nazarında yetişilemez. Şu hakikatin pek çok esbab ve hikmetlerinden, şimdilik üç sebebi tazammun eden üç hikmeti beyan edeceğiz:

Birinci Hikmet

Sohbet-i nebeviye öyle bir iksirdir ki, bir dakikada ona mazhar bir zât, senelerle seyr u sülûke mukabil, hakikatin envârına mazhar olur. Çünkü soh-bette insibağ ve in'ikâs vardır. Mâlûmdur ki: İn'ikâs ve tebaiyetle, o Nur-u Âzam-ı Nübüvvet'le beraber en azîm bir mertebeye çıkabilir. Nasıl ki bir sultanın hizmetkârı ve onun tebaiyeti ile öyle bir mevkiye çıkar ki, bir şah çıkmaz. İşte şu sırdandır ki, en büyük veliler sahabe derecesine çıkamıyorlar. Hattâ Celâleddin-i Süyûtî gibi, uyanık iken çok defa sohbet-i nebeviyeye mazhar olan¹ veliler, Resûl-i Ekrem (*aleyhissalâtü vesselâm*) ile yakazaten görüşmeler ve şu âlemde sohbetine müşerref olsalar, yine sahabeye yetişemiyorlar. Çünkü; sahabelerin sohbeti, Nübüvvet-i Ahmediye (*aleyhissalâtü vesselâm*) nûruyla, yâni "Nebî" olarak onunla sohbet ediyorlar. Evliyalara ise, vefat-ı nebevî'den sonra Resûl-i Ekrem'i (*aleyhissalâtü vesselâm*) görmeleri, velâyet-i Ahmediye (*aleyhissalâtü vesselâm*) nuruyla sohbetidir. Demek Resûl-i Ekrem'in (*aleyhissalâtü vesselâm*) onların nazarlarına temessül ve tezahür etmesi, velâyet-i Ahmediye (*aleyhissalâtü vesselâm*) cihetindedir; "nübüvvet" itibarıyla değil. Madem öyledir; nübüvvet derecesi, velâyet derecesinden ne kadar yüksek ise, o iki sohbet de o derece tefavüt etmek lâzım gelir.

Sohbet-i nebeviye ne derece bir iksîr-i nûrani olduğu bununla anlaşılır ki: Bir bedevî adam, kızını sağ olarak defnedecek derecede bir kasavet-i vahşiyâ-nede bulunduğu hâlde, gelip bir saat sohbet-i nebeviyeye müşerref olur; daha karıncaya ayağını basamaz derecede bir şefkat-i rahîmâneyi kesbederdi. Hem câhil, vahşi bir adam, bir gün sohbet-i nebeviyeye mazhar olur; sonra Çin ve Hind gibi memleketlere giderdi. Mütemeddin kavimlere muallim-i hakâik ve rehber-i kemâlât olurdu.

İkinci Sebep

Yirmi Yedinci Söz'deki içtihad bahsinde beyan ve isbat edildiği gibi; sahabeler, ekseriyet-i mutlaka itibarıyla, kemâlât-ı insâniyenin en âlâ derecesindedirler. Çünkü; o zamanda, o inkılâb-ı azîm-i İslâmî'de hayır ve hak, bütün güzelliğiyle; şer ve bâtil, bütün çirkinliğiyle görülmüş ve maddeten hissedilmiş.

¹ İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb* 4/54; en-Nebhâni, *Câmiu kerâmâtî'l-evliyâ* 2/158.

Şer ve hayır ortasında öyle bir ayrılık ve kizb ve sıdk mabeyninde öyle bir mesâfe açılmıştı ki, küfür ve îmân kadar, belki cehennem ve cennet kadar beynerleri uzaklaştı. Kizb ve şer ve bâtılın dellâli ve numûnesi olan Müseylime-i Kezzâb ve maskaraca kelimeleri olduğundan, fitraten hissiyat-ı ulviye sahibi ve maâlî-i ahlâka meftun ve izzet ve mübahata meyyal olan sahabeler, elbette ihtiyarlarıyla, kizb ve şerre ellerini uzatıp, Müseylime derekesine düşmemişler. Sıdk ve hayır ve hakkın dellâli ve numûnesi olan Habîbullah (*aleyhissalâtu vesselâm*)'ın âlâ-yı illiyûn-i kemalâtındaki makamına bakarak, bütün kuvvet ve himmetleriyle, o tarafa koşmak mukteza-yı seciyeleridir.

Meselâ; nasıl ki, zaman oluyor; medeniyet-i beşeriye çarşısında ve hayat-ı içtimaiye-i insâniye dükkânında, bazı şeylerin verdiği müthiş neticeleri ve çirkin eserleri zehr-i kâtil gibi, herkes onu satın almak değil, bütün kuvvetiyle ondan nefret edip kaçır. Ve bazı şeylerin ve mânevî metâların verdikleri güzel neticeler ve kıymettar eserler, bir tiryak-ı nâfi ve bir pırlanta gibi, herkesin nazar-ı rağbetini kendine celbeder. Herkes elinden geldiği kadar onları satın almaya çalışır. Öyle de; asr-ı saadet'te hayat-ı içtimaiye-i insâniyenin çarşısında, kizb ve şer ve küfür gibi maddeler, şekâvet-i ebediye gibi neticeleri ve Müseylime-i Kezzâb gibi süflî maskaraları tevlid ettiğinden, secaya-yı âliye ve hubb-u maâlîye meftun olan sahabelerin, zehr-i kâtilden kaçır gibi ondan kaçmaları ve nefret etmeleri bedihîdir. Ve saadet-i ebediye gibi netice veren ve Resûl-i Ekrem (*aleyhissalâtu vesselâm*) gibi nuranî meyveler gösteren sıdk ve hakka ve îmâna en nâfi bir tiryak, en kıymettar bir elmas gibi, o fitratları sâfiye ve seciyeleri sâmiye olan sahabeler, bütün kuvvetleriyle ve hissiyat ve letâifleriyle, onlara müşteri ve müştâk olması zarurîdir. Hâlbuki o zamandan sonra, git gide ve gele gele sıdk ve kizb ortasındaki mesafe azala azala, omuz-omuz geldi. Bir dükkânda ikisi beraber satılmaya başladığı gibi, ahlâk-ı içtimaiye bozuldu. Propaganda-yı siyaset, yalana fazla revaç verdi. Yalanın müthiş çirkinliği gizlenip, doğruluğun parlak güzelliği görünmemeye başladığı zamanda, kimin haddi var ki, sahabenin adâlet ve sıdk ve ulviyet ve hakkaniyet hususundaki kuvvetlerine, metânetlerine, takvâlarına yetişebilsin veya derecelerinden geçsin? Geçen meseleyi bir derece tenvir edecek, başıma gelmiş bir hâlimi beyan ediyorum. Şöyle ki:

Bir zaman kalbime geldi; niçin Muhyiddîn-i Arabî gibi hârika zâtlar sahabelere yetişemiyorlar? Sonra namaz içinde ¹ **سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى** derken, şu

¹ “En yüce olan Rabbimi her türlü noksandan tenzih ederim.” Peygamber Efendimiz'in (*sallallâhu aleyhi ve sellem*), namazın secdelerinde 3 defa bunu söylediğine dair bkz.: Müslim, *müsâfirîn* 203; Tirmizî, *salât* 79, *vitir* 19; Ebû Dâvûd, *salât* 147.

kelimenin mânâsı inkişaf etti. Tam mânâsıyla değil, fakat bir parça hakikati göründü. Kalben dedim: “Keşki bir tek namaza bu kelime gibi muvaffak olsaydım, bir sene ibadetten daha iyi idi.” Namazdan sonra anladım ki o hatıra ve o hâl, sahabelerin ibadetteki derecelerine yetişilmediğine bir irşâddır. Evet Kur’ân-ı Hakîm’in envârıyla hâsıl olan o inkılâb-ı azîm-i içtimaîde, ezdad birbirinden çıkıp ayrılırken; şerler bütün tevabiiyle, zulümâtıyla ve teferruatıyla ve hayır ve kemâlât, bütün envârıyla ve netâiciyle karşı karşıya gelip, bir vaziyette ve müheyyiç bir zamanda; her zikir ve tesbih, bütün mânâsının tabakatını turfanda ve taravetli ve taze ve genç bir surette ifade ettiği gibi; o inkılâb-ı azîmin tarrakası altında olan insanların bütün hissiyatını, letâif-i mâneviyesini uyandırmış; hattâ vehim ve hayâl ve sır gibi duygular hüşyar ve müteyakkız bir surette, o zikir, o tesbihlerdeki müteaddit mânâları kendi zevklerine göre alır, emer.

İşte, şu hikmete binaen bütün hissiyatları uyanık ve letâifleri hüşyar olan sahabeler, envâr-ı îmâniye ve tesbihiyeyi câmi olan kelimât-ı mübarekeyi dedikleri vakit, kelimenin bütün mânâsıyla söyler ve bütün letâifiyle hisse alırlardı. Hâlbuki o infilâk ve inkılâptan sonra, gitgide letâif uykuya ve havâs o hakâik noktasında gaflete düşüp, o kelimât-ı mübareke, meyveler gibi git gide, ülfet perdesiyle letafetini ve taravetini kaybeder. Âdetâ, sathilik havasıyla kuruyor gibi, az bir yaşlık kalıyor ki, kuvvetli, tefekkürî bir ameliyatla, ancak evvelki hâli iade edilebilir. İşte bundandır ki, kırk dakikada bir sahabenin kazandığı fazilete ve makama, kırk günde, hattâ kırk senede başkası ancak yetişebilir.

Üçüncü Sebep

On İkinci ve Yirmi Dördüncü ve Yirmi Beşinci Söz’lerde isbat edildiği gibi, nübüvvetin velâyete nisbeti, güneşin ayn-ı zâtıyla, aynalarda görülen güneşin misâli gibidir. İşte daire-i nübüvvet, daire-i velâyetten ne kadar yüksek ise, daire-i nübüvvetin hademeleri ve o güneşin yıldızları olan sahabeler dahi, daire-i velâyetteki sulehâya o derece tefevvuku olmak lâzım geliyor. Hattâ velâyet-i kübrâ olan verâset-i nübüvvet ve siddîkiyet –ki, sahabelerin velâyetidir– bir veli kazansa yine saff-ı evvel olan sahabelerin makamına yetişmez. Şu Üçüncü Sebep’in müteaddit vücuhundan üç vechini beyan ederiz:

Birinci Vecih: İctihadda, yâni istinbat-ı ahkâmı, yâni Cenâb-ı Hakk’ın marziyâtını kelâmından anlamakta, sahabelere yetişilmez. Çünkü; o zamanda ki o büyük inkılâb-ı ilâhî, marziyât-ı rabbâniyeyi ve ahkâm-ı ilâhiyeyi anlamak üzere dönerdi. Bütün ezhan, istinbat-ı ahkâma müteveccih idi. Bütün kalbler,

“*Rabbimizin bizden istediği nedir!*” diye merak ederdi. Ahvâl-i zaman, bu hâlî işmam ve ihsas edecek bir tarzda cereyan ediyordu. Muhaverat, bu mânâları tazammun ederek vuku buluyordu. İşte bunun için her şey ve her hâl ve muhavereler ve sohbetler ve hikâyeler, bütün o mânâları bir derece ders verecek bir tarzda cereyan ettiğinden; sahabenin istidadını tekml ve fikirlerini tenvir ettiğinden; içtihad ve istinbatta istidadı, kibrit derecesinde nurlanmaya hazır olduğundan; bir günde veya bir ayda kazandığı mertebe-i istinbat ve içtihadı, o sahabenin derece-i zekâvetinde ve istidadında olan bir adam, şu zamanda on senede, belki yüz senede kazanmayacaktır. Çünkü; şimdi saadet-i ebediye-ye bedel, saadet-i dünyeviye medar-ı nazardır. Beşerin nazar-ı dikkati, başka maksadlara müteveccihdir. Tevekkülsüzlük içinde derd-i maişet, ruha sersemlik ve felsefe-i tabiiye ve maddiye akla körlük verdiği için; beşerin muhît-i içtîmaîsi, o şahsın zihnine ve istidadına, içtihad hususunda kuvvet vermediği gibi teşettüt veriyor, dağıtıyor. Yirmi Yedinci Söz’ün içtihad bahsinde, Süfyan İbni Uyeyne ile onun zekâveti derecesinde birinin müvazenesinde isbat etmişiz ki; Süfyan’ın on senede kazandığını, öteki yüz senede kazanamıyor.

İkinci Vecih: Sahabelerin kurbîyet-i ilâhiye noktasındaki makamlarına velâyet ayağıyla yetişilmez. Çünkü; Cenâb-ı Hak, bize akrebdir ve her şeyden daha ziyade yakındır. Biz ise, O’ndan nihayetsiz uzağız. O’nun kurbîyetini kazanmak iki suretle olur.

♦ *Birisi:* Akrebiyetin inkişafıyladır ki, nübüvvetteki kurbîyet ona bakar ve nübüvvet verâseti ve sohbeti cihetiyle sahabeler o sırta mazhardırlar.

♦ *İkinci suret:* Bu’diyetimiz noktasında kat’-ı merâtib edip bir derece kurbîyete müşerref olmaktır ki, ekser seyr u sülûk-u velâyet ona göre ve seyr-i enfûsî ve seyr-i âfâkî bu suretle cereyan ediyor. İşte, birinci suret sırf vehbîdir, kesbî değil. İncizaptır, cezb-i Rahmânî’dir ve mahbubiyettir. Yol kısadır, fakat çok metin ve çok yüksektir ve çok hâlistir ve gölgesizdir. Diğer kesbîdir, uzundur, gölgelidir. Acaib hârikaları çok ise de kıymetçe, kurbîyetçe evvelkisine yetişemez.

Meselâ; Nasıl ki dünkü güne, bugün yetişmek için iki yol var:

♦ *Birincisi,* zamanın cereyanına tâbi olmayarak, bir kuvve-i kudsiye ile fevka’z-zaman çıkıp, dünü bugün gibi hâzır görmektir.

♦ *İkincisi,* bir sene kat’-ı mesâfe edip, dönüp dolaşıp düne gelmektir; fakat yine dünü elde tutamıyor, onu bırakıp gidiyor... Öyle de, zâhirden hakikate geçmek iki suretledir.

- ♦ *Biri*, doğrudan doğruya hakikatin incizâbına kapılıp tarikat berzahına girmeden, hakikati, ayn-ı zâhir içinde bulmaktır.
- ♦ *İkincisi*, çok merâtipten seyr u sülûk suretiyle geçmektir.

Ehl-i velâyet, çendan fena-yı nefse muvaffak olurlar, nefs-i emmâreyi öldürürler; yine sahabeye yetişemiyorlar. Çünkü; sahabelerin nefisleri tezkiye ve tathir edildiğinden; nefsin mahiyetindeki cihâzât-ı kesîre ile, ubûdiyetin envâma ve şükür ve hamdin aksamına daha ziyade mazhardırlar. Fena-yı nefisten sonra, ubûdiyet-i evliya besatet peyda eder.

Üçüncü Vecih: Fazilet-i a'mâl ve sevab-ı ef'âl ve fazilet-i uhreviye cihetinde sahabelere yetişilmez. Çünkü; nasıl bir asker bazı şerait dâhilinde, mühim ve mahûf bir mevkide, bir saat nöbette, bir sene ibadet kadar bir fazilet kazanabilir¹ ve bir dakikada bir kurşunu yemekle, en ekall kırk günde ancak kazanılacak velâyet derecesi gibi bir makama çıkıyor. Öyle de, sahabelerin tesis-i İslâmiyet'te ve neşr-i ahkâm-ı Kur'âniye'de hizmetleri ve İslâmiyet için bütün dünyaya ilân-ı harb etmeleri o kadar yüksektir ki, bir dakikasına başkaları bir senede yetişemez. Hattâ denilebilir ki, bütün dakikaları, –o hizmet-i kudsiyede– o şehid olan neferin dakikası gibidir. Bütün saatleri, müthiş bir makamda bir saat nöbet tutan fedakâr bir neferin nöbeti gibidir ki; amel az, ücreti çok, kıymeti yüksektir. Evet, sahabeler madem İslâmiyet'in te'sisinde ve envâr-ı Kur'âniye'nin neşrinde, saff-ı evvel teşkil ediyorlar;² **السَّبَبُ كَالْفَاعِلِ**² sırınca, bütün ümmetin hasenatından onlara hisse çıkar. Ümmetin **اللَّهُمَّ صَلِّ**³ **عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ**³ demesiyle; sahabelerin, bütün ümmetin hasenatından hissedârlıklarını gösteriyor. Hem nasıl ki bir ağacın kökündeki küçük bir meziyet, ağacın dallarında büyük bir suret alır, büyük bir daldan daha büyüktür. Hem nasıl ki mebde'de küçük bir irtifa', gittikçe bir yekûn teşkil eder. Hem nasıl ki nokta-yı merkeziyeye yakın bir iğne ucu kadar bir ziyade-lik, daire-i muhîtada, bâzan bir metre kadar ziyadeye mukabil geliyor.

Aynen şu dört misâl gibi; *sahabeler İslâmiyet'in şecere-i nûraniyesinin köklerinden, esaslarından oldukları; hem bina-yı İslâmiyet'in hutut-u nurâniyesinin mebde'inde, hem cemaat-ı İslâmiye'nin imamlarından ve adedlerinin evvellerinde, hem Şems-i Nübüvvet ve Sirâc-ı Hakikat'in*

¹ Buhârî, *cihâd* 73; Müslim, *imâre* 163; Tirmizî, *cihâd* 2; Nesâî, *cihâd* 39; İbni Mâce, *cihâd* 7.

² (Bir işe) sebep olan, (onu bizzat) yapan gibidir.

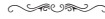
³ Allah'ım! Efendimiz Muhammed'e ve onun âl ve ashabına salât ve selâm eyle.

merkezine yakın olduklarından; az amelleri çoktur, küçük hizmetleri büyüktür. Onlara yetişmek için, hakikî sahabe olmak lâzım geliyor.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ الَّذِي قَالَ: أَصْحَابِي كَالنَّجْمِ بِأَيْهِمْ افْتَدَيْتُمْ اهْتَدَيْتُمْ وَخَيْرٌ

الْقُرُونِ قَرْنِي. وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ¹

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ²

Suâf: Deniliyor ki: “Sahabeler, Resûl-i Ekrem’i (aleyhissalâtü vesselâm) gördüler, sonra îmân ettiler. Biz ise, görmeden îmân ettik. Öyle ise, îmânımız daha kavîdir. Hem, kuvvet-i îmânımıza delâlet eden rivayet³ var?”

İncevap: Sahabeler, o zamanda, efkâr-ı âmme-i âlem, hakâik-i İslâmiye’ye muâriz ve muhalif iken –sahabeler– yalnız suret-i insâniyede Resûl-i Ekrem’i (aleyhissalâtü vesselâm) görüp, bâzan mucizesiz olarak, öyle bir îmân getirmişler ki; bütün efkâr-ı âmme-i âlem, onların îmânlarını sarsmıyordu. Şüphe değil, bazısına vesvese de vermezdi. Sizler iseniz, kendi îmânınızı, sahabelerin îmânlarıyla müvazene ediyorsunuz. Bütün efkâr-ı âmme-i İslâmiye, îmânınıza kuvvet ve sened olduğu hâlde; Resûl-i Ekrem’in (aleyhissalâtü vesselâm) şecere-i tûbâ-i nübüvvetinin çekirdeği olan beşeriyeti ve suret-i cismâniyesini değil, belki umum envâr-ı İslâmiye ve hakâik-i Kur’âniye ile nurânî, muhteşem şahs-ı mânevîsini bin mucizât ile muhat olarak akıl gözüyle gördüğünüz hâlde, bir Avrupa feylesofunun sözüyle vesveseye ve şüpheye düşen îmânınız nerede! Bütün âlem-i küfrün ve Nasârâ ve Yehûd’un ve feylesofların hücumlarına karşı sarsılmayan sahabelerin îmânları nerede!.. Hem, sahabelerin kuvvet-i îmânlarını gösteren ve îmânlarının tereşşuhâtı olan şiddet-i takvâları ve kemâl-i salâhatları nerede! Ey müddei! Senin şiddet-i zaafından, ferâizi tamamıyla senden göstermeyen sönük îmânın nerede!..

¹ Allah’ım! “Ashabım yıldızlar gibidir, hangi birine uyarsanız hidâyete erersiniz.” (el-Münâvî, *Feyzu’l-kadir* 6/297; el-Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ* 1/132) ve “Çağların en hayırlısı benim içinde yaşadığım çağdır.” (Buhârî, *fezâilü ashâb* 1, *şehâdet* 9, *rikak* 7, *eymân* 10, 27; Tirmizî, *fiten* 45, *şehâdet* 4, *menâkib* 56) buyuran Efendimiz Muhammed’e ve onun âl ve ashabına salât ve selâm eyle.

² “Sübhansın yâ Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara sûresi, 2/32)

³ Bkz.: Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 3/155, 5/257, 264; et-Tayâlisî, *el-Müsned* s.252; Abd İbni Humeyd, *el-Müsned* s.247.

Amma hadîste varid olan ki, “Âhîrzamanda beni görmeyen ve îmân getiren, daha ziyade makbûldür”¹ meâlindeki rivayet, hususî fazilete dairdir. Has bazı eşhas hakkındadır. Bahsimiz ise, fazilet-i külliye ve ekseriyet itibarıyladır.

İkinci Suâl: Diyorlar ki: Ehl-i velâyet ve ashâb-ı kemâlât, dünyayı terk etmişler. Hattâ hadîste var ki: “Dünya muhabbeti bütün hatâların başıdır.”² Hâlbuki, sahabeler dünyaya pek çok girmişler. Terk-i dünya değil, belki bir kısım sahabe, o zamanın ehl-i medeniyetinden daha ileri gitmişler. Nasıl oluyor ki, böyle sahabelerin en ednâsına, en büyük bir veli kadar kıymeti var, diyorsunuz?

Elcevap: Otuz İkinci Söz’ün İkinci ve Üçüncü Mevkıflarında gayet kat’î isbat edilmiştir ki: Dünyanın âhirete bakan yüzüyle, esmâ-yı ilâhiyeye mukabil olan yüzünü sevmek, sebab-i noksanîyet değil, belki medar-ı kemâldir ve o iki yüzde ne kadar ileri gitse, daha ziyade ibadet ve mârifetullahta ileri gider. Sahabelerin dünyası ise, işte o iki yüzdendir. Dünyayı âhîret mezraası görüp³, ekip biçmişler. Mevcudatı, esmâ-yı ilâhiyenin aynası görüp, müştâkâne temaşa edip bakmışlar. Fena-yı dünya ise, fâni yüzüdür ki, insanın hevesâtına bakar.

Üçüncü Suâl: Tarikatlar, hakikatlerin yollarıdır. Tarikatların içerisinde en meşhur ve en yüksek ve cadde-i kübrâ iddia olunan tarîk-ı Nakşibendî hakkında, o tarikatın kahramanlarından ve imamlarından bazıları esasını böyle târif etmişler, demişler ki:

دَرْ طَرِيقِ نَقْشِ بِنْدِي لَأَزِمُ أَمْدَ چَارِ تَرَكِ: تَرَكِ دُنْيَا تَرَكِ عُنْبِي تَرَكِ هَسْتِي تَرَكِ تَرَكِ

Yâni, Tarîk-ı Nakşî’de dört şeyi bırakmak lâzım: Hem dünyayı, hem nefis hesabına âhîreti dahi maksud-u hakikî yapmamak; hem vücûdunu unutmak, hem ucbe, fahre girmemek için bu terkleri düşünmemektir. Demek hakikî mârifetullah ve kemâlât-ı insâniye terk-i mâsiva ile olur?

Elcevap: Eğer insan yalnız bir kalbden ibaret olsaydı; bütün mâsivayı terk, hattâ esmâ ve sıfâtı dahi bırakmak, yalnız Cenâb-ı Hakk’ın zâtına rabt-ı kalb etmek lâzım gelirdi. Fakat insanın akıl, ruh, sır, nefis gibi pek çok vazifedar letâifi ve hâssaları vardır. İnsan-ı kâmil odur ki bütün o letâifi, kendilerine

¹ Bkz.: Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 3/155, 5/257, 264; et-Tayâlisî, *el-Müsned* s.252; Abd İbni Humeyd, *el-Müsned* s.247.

² Bkz.: el-Beyhâkî, *Şuabü’l-îmân* 7/338; el-Münzirî, *et-Terğîb ve t-terhib* 3/178; es-Suyûtî, *et-Tedribü’r-râvî* s.287; el-Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ* 1/496.

³ “Dünya, âhîretin tarlasıdır.” mânâsındaki hadis için bkz.: el-Gazâlî, *İhyâu ulûmi’d-dîn* 4/19; es-Sehâvî, *el-Makâsîdü’l-hasene* s.497; Aliyyülkârî, *el-Esrâru’l-merfûa* s.205.

mahsus ayrı ayrı tarîk-ı ubûdiyette, hakikat cânibine sevk etmek ile sahabe gibi geniş bir dairede, zengin bir surette, kalb bir kumandan gibi, letâif askerleriyle kahramânâne maksada yürüsün. Yoksa kalb, yalnız kendini kurtarmak için askerini bırakıp tek başıyla gitmek, medar-ı iftihar değil, belki netice-i ıztıradır.

Dördüncü Suâl: Sahabelere karşı iddia-yı rüçhan nereden çıkıyor? Kim çıkarıyor? Şu zamanda, bu meseleyi medar-ı bahsetmek nedenidir? Hem Müçtehidîn-i İzâm'a karşı müsavat dâva etmek neden ileri geliyor?

Elcevap: Şu meseleyi söyleyen iki kısımdır: Bir kısmı, sâfi ehl-i diyanet ve ehl-i ilimdir ki; bazı ehadîsi görmüşler, şu zamanda ehl-i takvâ ve salâhatı teşvik ve terğib için öyle mebhaslar açıyorlar. Bu kısma karşı sözümüz yok. Zâten onlar azdırlar, çabuk da intibaha gelirler. Diğer kısım ise gayet müthiş mağrur insanlardır ki; mezhepsizliklerini, Müçtehidîn-i İzâm'a müsâvat dâvası altında neşretmek istiyorlar ve dinsizliklerini, sahabeyle karşı müsavat dâvası altında icra etmek istiyorlar.

✓ Çünkü *evvelen*; o ehl-i dalâlet sefahete girmiş, sefahette tiryaki olmuş, sefahete mâni olan tekâlif-i şer'iyeyi yapamıyor. Kendine bir bahane bulmak için der ki: "Şu mesâil, içtihadıyedirler. O mesâilde mezhepler birbirine muhalif gidiyor. Hem onlar da bizim gibi insanlardır, hatâ edebilirler. Öyle ise; biz de onlar gibi içtihad ederiz, istediğimiz gibi ibadetimizi yaparız. Onlara tâbi olmaya ne mecburiyetimiz var?" İşte bu bedbahtlar, bu desise-i şeytâniye ile, başlarını mezahibin zincirinden çıkarıyorlar. Bunların şu dâvaları ne kadar çürük, ne kadar esassız olduğu Yirmi Yedinci Söz'de kat'î bir surette gösterildiğinden ona havale ederiz.

✓ *Sâniyen*; o kısım ehl-i dalâlet baktılar ki, müçtehidînlerde iş bitmiyor. Onların omuzlarındaki, yalnız nazariyât-ı diniyedir. Hâlbuki bu kısım ehl-i dalâlet, zaruriyât-ı dîniyeyi terk ve tağyir etmek istiyorlar. "Onlardan daha iyiyiz." deseler, meseleleri tamam olmuyor. Çünkü; müçtehidîn, nazariyata ve kat'î olmayan teferruata karışabilirler. Hâlbuki bu mezhepsiz ehl-i dâlalet, zarûriyât-ı dîniyede dahi fikirlerini karıştırmak ve kabil-i tebdil olmayan mesâili tebdil etmek ve kat'î erkân-ı İslâmiye'ye karşı gelmek istediklerinden, elbette zarûriyât-ı dîniyenin hameleleri ve direkleri olan sahabelere ilişecekler. Heyhat! Değil bunlar gibi insan suretindeki hayvanlar, belki hakikî insanlar ve hakikî insanların en kâmilleri olan evliyanın büyükleri, sahabenin küçüklerine

karşı müsavat dâvasını kazanamadıkları, gayet kat'î bir surette Yirmi Yedinci Söz'de isbat edilmiştir.

اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى رَسُولِكَ الَّذِي قَالَ: لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي لَوْ أَنْفَقَ أَحَدُكُمْ مِثْلَ أُحُدٍ
 ذَهَبًا مَا بَلَغَ نِصْفَ مُدٍّ مِنْ أَصْحَابِي.¹ (صَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ)
 سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ.²

¹ Allah'im, "Ashabıma sövmeyin. Şayet sizden biriniz Uhud Dağı kadar altın infak etse, bu ashabımdan birisinin yarım avuçluk yaptığı infakın değerine ulaşamaz." (Buhârî, *fezâilü ashâb* 5; Müslim, *fezâilü's-sahâbe* 221, 222) diyen senin Rasûlüne ve onun âl ve ashabına salât ve selâm eyle.

² "Sübhansın yâ Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin." (Bakara sûresi, 2/32)